



Kalmarunionen och Krewounionen. Några anmärkningar beträffande de färskaste studierna av Andrzej Gaca och Hubert Bąk

ANDREJ SCHEGLOV

Recently, some studies have been devoted to comparison of the Union of Krewo and the Union of Kalmar. The aim of my article is to present my views concerning the issue and to compare these views with the arguments of other scholars. I highlight the following shared features between the two unions: 1) both acts are written on middle quality material and include mistakes and corrections, but they had seals; 2) both acts included somewhat obscure provisions containing the conditions of unification; 3) both acts were not mentioned in contemporary annals and chronicles. However, the two documents were known, and they influenced subsequent treaties and projects in the Late Middle Ages. Therefore political and legal traditions of both unions did not cease.

Tiden från 1300-talet till 1500-talet kallas ofta för "unionernas tid". Medeltida unioner var emellertid olika. Det fanns till exempel så kallade realunioner och det fanns personliga och dynastiska unioner. Dessutom genomfördes en del unioner i praktiken medan andra förblev projekt. Förutom skillnader fanns det också gemensamma drag, och de senare är intressanta för historiker, eftersom de hjälper till att förstå de medeltida unionernas natur och, på ett mer allmänt sätt, det medeltida samhällets natur.

På senare tid har ett antal studier ägnats åt jämförelser mellan de två medeltida unionerna – Krewounionen och Kalmarunionen. Några av studierna har utförts av Andrzej Gaca och Hubert Bąk; resultaten tillkännages på engelska och delvis på polska.¹ Flera studier tillhör författaren till denna artikel; resultaten finns tillgängliga på ryska (se Scheglov 2024a: 8–23, Scheglov 2024b, Scheglov 2024c). Syftet med denna polemiska artikel är att jämföra resultaten och att skissera paralleller och skillnader i argument och slutsatser. Innan jag börjar min jämförelse kommer jag att introducera ämnet och presentera de två unionernas förhistoria, källorna och de viktigaste trenderna och landmärkena i historieskrivningen för båda unionerna.

¹ Gaca & Bąk 2022: 127–154; Gaca & Bąk 2023: 13–39.

Skapandet av de två unionerna

Under andra hälften av 1300-talet, under den inre politiska kampen, utropade en del av de svenska stormänn Albrekt av Mecklenburg till kung av Sverige. Kung Albrekt gav formella löften om frälsets politiska rättigheter. Motsättningar uppstod emellertid. Kung Albrekt förlänade utlänningar, utnämnde utlänningar till höga ämbetsmän, införde höga skatter och planerade att genomföra en reduktion av frälsemännens jordegendomar – åtgärder som väckte missnöje hos frälset. När den svenska aristokratis ledare Bo Jonsson (Grip) dog inleddes kampen om gods och besittningar. Under konflikten med kungen ingick de upproriska frälsemännen en allians med danska och norska magnater för att besegra kung Albrecht.

Samtidigt skedde dynastiska förändringar i de nordiska länderna. Efter den danske kungen Valdemar IV Atterdags (1340–1375) och den norske kungen Håkan VI Magnussons (1355–1380) död blev den minderårige Olof Håkansson, son till Håkan Magnusson och hans änka Margareta, dotter till kung Valdemar Atterdag, kung av Norge och Danmark. Som barnbarn till kung Magnus Eriksson kunde Olof Håkansson också göra anspråk på den svenska tronen. Han dog dock 1387. Margareta utropades till härskare över Danmark och Norge. De svenska motståndarna till kung Albrekt av Mecklenburg utropade i sin tur henne till härskare över Sverige. Under den gemensamma kampen mot kung Albrekt skapades de facto ett förbund mellan Danmark, Sverige och Norge, som de jure fastställdes i ett särskilt avtal 1396, den så kallade Nyköpingsrecensen, som bland annat förklarade att Sveriges, Danmarks och Norges statsmän måste samlas för att föra fredsförhandlingar i samband med att alla de tre rikena nu skulle få en gemensam kung.

Sommaren 1397 anlände Margareta och Erik till Kalmar för att delta i ett möte av nordiska riksrådsmedlemmar och andra stormän. Där antogs två dokument: akten om kung Erik av Pommerns kröning (det så kallade kröningsbrevet eller hyllningsbrevet) och ett dokument om unionen mellan de tre nordiska rikena (som ofta kallas för unionsbrevet eller Kalmarbrevet).

Unionen i Krewo hade i sin tur politiska, dynastiska och religiösa orsaker. Den polske kungen Ludvig I, som dog 1382, efterlämnade två döttrar, Maria och Jadwiga, och inga söner. En dynastisk kris inträffade, som följdes av ett inbördeskrig. Till slut, efter förhandlingar mellan polska adelsmän och Jadwigas mor Elisabet av Ungern, kom Jadwiga till Krakow och kröntes till *kung* av Polen; på detta vis fick hon en manlig härskares fullmakt.

Jadwiga var redan trolovad med hertig Vilhelm av Österrike. Förlovningen bröts dock av polackerna. Adelsmän som representerade Lillpolen, ett stort område i södra Polen, föreslog att Jadwiga skulle gifta sig med Jogaila, storfurst av Litauen.

Storfurstedömet Litauen var en stor stat som beboddes av hedniska litauer och ortodoxa ryssar. Storfurstedömet var tvunget att försvara sig mot riddarna av Tyska orden som försökte omvända litauerne till kristendomen enligt romersk-katolsk rit. Freden i Dubysa 1382 innehöll en skyldighet för Jogaila att konvertera inom fyra år. Fördraget ratificerades dock inte. År 1384 förhandlade Jogaila med furstedömet Moskva om möjligheten att han skulle konvertera till den östortodoxa kyrkan och gifta sig med Sofia, dotter till furst Dmitrij Donskoj. Detta projekt misslyckades; Jogaila föredrog ett annat projekt: att konvertera till katolicismen och gifta sig med drottning Jadwiga. Sommaren 1385 sände Jogaila en delegation till Polen. I delegationen ingick Jogailas bror Skirgaila, hertig Boris (förmodligen Skirgailas kusin) och en viss Hannul, en köpman från Riga.

De ovan nämnda sändebuden förhandlade med polska adelsmän i Krakow och senare med drottning Elisabet i Buda. En polsk delegation som bestod av två representanter för drottning Elisabet och tre polska adelsmän sändes till storfurstedömet Litauen. När sändebuden återvände utfärdades dokumentet som i dag är känt som Krewo-akten.

De två förbundens huvuddokument

De viktigaste dokumenten från mötet i Kalmar – *kröningsbrevet* och *Kalmarbrevet* – finns bevarade i Danmarks riksarkiv (*Rigsarkivet*). Kröningsakten, som daterades fredagen efter den helige Knuts dag (den 13 juli), skrevs på pergament. Den utfärdades å alla 67 deltagarnas vägnar.² Brevet förklarade att kung Erik var vald till kung av Danmark, Sverige och Norge, och att brevets utfärdare erkände hans makt över de tre rikena. Kung Erik – och drottning Margareta som regent under kungens omyndiga tid – fick rätt att förfoga över slott och förlänningar. Kröningsbrevet innehöll bland annat en föreskrift som kan tolkas på så vis att kung Erik och drottning Margareta fick rätt att göra order beträffande förfoganderätt till förläningarna efter regentens död. Drottning Margareta tackades för sin regering och befriades från ansvar för sin politik.

Akten med bestämmelser om den eviga unionen är daterad samma år, 1397, den heliga Margaretas dag – det vill säga den 13 eller 20 juni enligt olika kalendrar. Akten utfärdades i namn av ärkebiskoparna i Lund och Uppsala, biskoparna i Roskilde och Linköping, fem svenska och fyra danska frälsemän, domprosten i Oslo och tre norska

² Eller till och med ett större antal människor, eftersom dokumentet säger att de närvarande frälsemännen utfärdade det inte bara i sitt eget namn, utan också på uppdrag av andra kyrkliga och världsliga frälsemän i Danmark, Sverige och Norge. Erik Lönnroth fastslår att det fanns två biskopar, Eskil av Ribe och Lave av Viborg, som deltog i Kalmarmötet men inte medverkade som sigillanter i kröningsbrevet och unionsbrevet (Lönnroth 1958: 52).

ridbare – sammanlagt 17 personer. Dokumentet skulle förseglas av de sjutton personer som var uppräknade; men bara tio av dem förseglade dokumentet.³ Dokumentet innehöll fel och rättelser.⁴

I dokumentets berättande del, *narratio*, står det att brevet tillkom i samband med att kung Erik valdes till kung av Danmark, Sverige och Norge. Beslutet innehöll följande bestämmelser. Konung Erik skall under loppet av sitt liv vara den gemensamme konungen i de nämnda rikena; efter hans död kommer alla de tre kungadömena att ha en gemensam kung som måste bestiga tronen genom val i vart och ett av kungadömena. Om den avlidne kungen hade söner måste en av dem väljas till kung. Rikena sluter en union. Vart och ett av de riken som deltar måste vägledas av sina egna lagar vad gäller inrikes angelägenheter. I varje rike skall kungen åtnjuta de rättigheter som han är berättigad till enligt lokala lagar. Rättsnormer i ett av de deltagande rikena kan inte införas eller tillämpas i ett annat. De tre rikena skall aldrig föra krig mot varandra; tvärtom måste de vara ”som ett rike under en kung”. De är skyldiga att ge varandra militär hjälp om krig bryter ut, och de har ingen rätt att ge skydd åt personer som förklarats vara fredlösa i något av de tre rikena. Kungen, i vilket rike han än för tillfället vistas, och ”de av hans rådgivare som är närvarande där – men ovillkorligen några från varje rike” har rätt att förhandla med främmande makter och stifta internationella överenskommelser för de tre kungadömen som deltar i unionen. Unionsakten innehöll också bestämmelser om drottning Margaretas besittningar och förläningar i de tre kungadömena. När det gäller denna fråga var drottning Margaretas rättigheter enligt unionsbrevet mer begränsade än hennes rättigheter enligt kröningsbrevet: hon beviljades endast livstids besittningsrätt till förläningarna.

Bekräftelsen innehöll en skyldighet att upprätta officiella handlingar som skulle innehålla alla de bestämmelser som nämndes. Akterna skulle skrivas på pergament – två för varje rike – och de skulle beseglas av kung Erik, drottning Margareta, riksråden och handelsstäderna i Danmark, Sverige och Norge.

Det finns inga bevis för att de sex akterna på pergament skulle ha utfärdats.⁵ Vad vi vet är att en notarietkopia av unionsakten skapades i Danmark 1425 på uppdrag av kung Erik. I vidimationsakten står följande: det vidimerade brevet skrivet på papper är inte skadat. Tre sigill finns kvar; de tillhör ärkebiskoparna Jakob och Henrik samt

³ Ett av sigillen täcker delvis texten. Se exempelvis Hildebrand et al. 1894. Pl. X. Se även bilagan till monografin: Christensen 1980.

⁴ Se till exempel den norska upplagan – en av de bästa publikationerna av unionsbrevet: Taranger 1912: 31–37.

⁵ Se exempelvis Lönnroth 1958, Welander 1960.

riddaren Sten Bengtsson. Av andra sigill är en del delvis skadade och en del är helt förstörda på grund av sin ålder eller av andra skäl (*propter vetustatem aut alias*).⁶

Krewo-akten, avtalet mellan kungariket Polen och storfurstedömet Litauen, utfärdades den 14 augusti 1385. Skrivmaterialet är pergament av medioker kvalitet. Dokumentets storlek är 330×223 mm. Dokumentets språk är latin och stilen är sengotisk kursiv. Till en början hade akten fem hängande sigill. År 1837 fanns fortfarande tre av dem kvar. I dag har inget av dem bevarats. Akten förvaras i Kraków, i domkapitlets arkiv. Det finns tre senare avskrifter av brevet; de finns bevarade i domkapitlets arkiv i Kraków; den tidigaste kopian är från 1400-talet.⁷

Akten av Krewo innehåller följande bestämmelser. Jogaila, storfurst av Litauen, kommer att gifta sig med drottning Jadwiga, och han förpliktar sig att täcka alla kostnader som förekommer i samband med giftermålet om detta giftermål kommer till stånd. Han, tillsammans med sina bröder och stormän i storfurstedömet Litauen, ska döpas i enlighet med romersk-katolsk rit. Han förpliktar sig att betala 200 000 floriner till Vilhelm av Österrike som kompensation för att Vilhelms trolovning med Jadwiga bröts. Jogaila kommer att göra sitt bästa för att återta alla landområden som det Polska riket har förlorat. Han kommer att frige alla kristna krigsfångar, särskilt kristna män och kvinnor som tillfångatagits i Polen. Därefter följer ett löfte som är särskilt känt: Jogaila lovar att för alltid ansluta (*perpetuo applicare*) storfurstedömet Litauens land till den polska kronan.⁸ Innebörden av bestämmelsen *perpetuo applicare* har debatterats livligt av historiker.⁹

Historiografi: en översikt

Kalmarunionen började väcka intresse hos historikerna redan på 1500-talet. Den förste krönikeskrivaren som nämnde unionen var Olaus Petri, den framstående svenske historikern och kyrkoreformatorn. Han ansåg dock felaktigt att ett annat dokument, utkastet till ett nytt unionsfördrag från ca 1436 var unionsakten från 1397.¹⁰ Det nya skedet i studierna inleddes när den store danske historikern Arild Huitfeldt upptäckte den äkta unionshandlingen och publicerade den i sin gedigna historiska skrift.¹¹ På 1700-talet lade forskare märke till ovanliga detaljer i

⁶ Se Taranger 1912: 36; jämför Paludan-Müller 1840: 53–62, Bruun 1960: 521–572, Wexler 1960, 151–154.

⁷ Kutrzeba & Semkowicz 1932: 1.

⁸ Kutrzeba & Semkowicz 1932: 1–3.

⁹ Se exempelvis Śliczyńska 2013: 35.

¹⁰ Hesselman 1914: 142–143, Westin 1946: 232–233, Christensen 1980: 138.

¹¹ Huitfeldt 1977: 135–144.

unionsakten: av de 67 adelsmän som kom till Kalmarmötet nämns endast 17 som garanter för unionen. Det finns inga dokument som visar att dessa sjutton hade rätt att ingå ett fördrag, och det finns inga bevis för att löftet att skapa sex akter på pergament uppfylldes.¹²

På 1800-talet uppmärksammade Caspar Paludan-Müller dokumentets form: skrivmaterialet är papper, inte pergament; sigillen är stämplade under texten; av de sjutton utfärdare var det bara 10 personer som förseglade handlingen. Paludan-Müller föreslog att dokumentet kunde vara ett protokoll skapat av skandinaviska magnater. Det tillfredsställde inte drottning Margareta, och det ratificerades inte.¹³

Uppfattningen att Kalmarbrevet måste vara ett preliminärt protokoll delades av Kristian Erslev. En ny uppfattning introducerades på 1880-talet av Olof Simon Rydberg som undersökte sigillen och slog fast att de tillhörde tre danskar och sju svenskar. Enligt Rydberg fanns inga norska sigill under texten. Rydberg drog slutsatsen att dokumentet inte var ett utkast utan ett utarbetat fördrag; Det trädde dock inte i kraft på grund av följande omständigheter: 1) av de sex danskarna var det bara tre som stämplade sina sigill; 2) ingen av de norska delegaterna förseglade dokumentet. Som ett resultat av detta var det inte längre nödvändigt att skapa sex officiella akter på pergament.¹⁴

En rad andra teorier presenterades under 1900-talet, och de har en sak gemensamt: Kalmarbrevet måste ses som ett preliminärt dokument. Gottfrid Carlsson betraktade Kalmarbrevet som ett protokoll.¹⁵ Lauritz Weibull uppfattade Kalmarbrevet som ett utkast till ett bilateralt fördrag mellan drottning Margareta och de skandinaviska adelsmännen.¹⁶

En teori som kom att prägla Kalmarunionens studier lanserades av Erik Lönnroth som menade att unionens dokument speglade skillnaden mellan två politiska program: *regimen politicum* och *regimen regale*. I kröningsakten betonades att Erik av Pommern var kung av Guds nåd (*aff Gudz nadhe*) och i Guds namn (*j Gudz nafn*), medan unionsakten markerade att kungen var vald (*valder*). Detta betydde i praktik att hans fullmakt delegerades av invånarna i rikena, särskilt av aristokratin. Enligt

¹² Beträffande det tidigare skedet av studier av dokumentet i fråga se även: Lönnroth 1934; Weibull 1965; Georgii 1773, Paludan-Müller 1840.

¹³ Paludan-Müller 1840.

¹⁴ Rydberg 1883: 567–585.

¹⁵ Carlsson 1931: 405–481.

¹⁶ Weibull 1931: 115–142, Weibull 1965.

Lönnroth var drottning Margareta missnöjd med frälsemännens program, en omständighet som ledde till att avtalet misslyckades.¹⁷

En del andra synsätt framfördes i mitten av 1900-talet. Sven Ulric Palme menade att innehavet av förläningar var en central fråga i de handlingar som rörde förbundet.¹⁸ Aksel E. Christensen underströk de danska adelsmännens roll. Deras intressen sammanföll i stor utsträckning med den kungliga regimens intressen; men vid vissa tillfällen visade de solidaritet med de svenska magnaterna.¹⁹

En specifik synpunkt framfördes av en del nordiska historiker som delade uppfattningen att den ödesdigra rollen vid mötet i Kalmar spelades av de norska deltagarna.²⁰ Den norska delegationen var sammansatt, till skillnad från den svenska och den danska, inte av frälsemän av högsta rang; den saknade ärkebiskop och biskopar, och ingen norsk kansler var närvarande. Förmodligen saknade de norska delegaterna fullmakt att sluta fördrag. Dessutom var Norge, till skillnad från Sverige och Danmark, en arvmonarki; en evig union med Danmark och Sverige skulle ha lett till en avgörande politisk och rättslig förändring för det norska riket. Historikerna drog följande slutsats. Deltagarna i Kalmarmötet utfärdade ett preliminärt avtal, vars text sändes till Norge, så att de norska statsmännen kunde bekanta sig med det. Norrmännen ansåg tydligen att villkoren i unionen var oacceptabla. Kalmarunionen "begravdes i Norge", enligt Halvdan Koht.²¹

Ett av argumenten för den ovannämnda tolkningen var att det inte fanns några norska sigill under unionsbrevet. 1960 presenterade dock Nils Skjum-Nielsen en studie där han drog slutsatsen att ett av de förstörda sigillen kunde tillhöra en norsk delegat.²² I kölvattnet av Skjum-Nielsens studie betraktades norrmännens vägran att ingå avtalet inte längre som ett självklart faktum.

Samtidigt presenterades en ny teori av Gottfrid Carlsson och Alan Mohlin. De föreslog att de sex officiella texterna hade skapats och senare förstörts. Teorin ifrågasattes av Erik Lönnroth som menade att källor som används kan tolkas på olika sätt; dessutom skulle det inte vara logiskt att skapa en notarietkopia av dokumentet 1425 om officiella texter på pergament existerade och var kända.²³

¹⁷ Lönnroth 1934, Lönnroth 1958, Lönnroth 1996: 33–41.

¹⁸ Palme 1951: 88–97.

¹⁹ Christensen 1951: 44–60.

²⁰ Se Tunberg 1946, Schreiner 1951, Koht 1956.

²¹ Koht 1956: 73–104.

²² Skjum-Nielsen 1960: 1–40.

²³ Lönnroth 1958: 32–67.

Lönnroth kritiserade också teorin om norrmännens avgörande roll, som han menade byggde på hypoteser som var svåra att bevisa.²⁴ Lönnroth anmärkte att det är viktigt till att studera källorna utifrån ett politiskt perspektiv i stället för att enbart fokusera på texterna i de centrala dokumenten²⁵ Han ställde även frågan om att Krewounionen kunde ha varit en förebild för Kalmarunionen trots vissa skillnader mellan de nämnda unionerna.²⁶

I efterföljande studier sammanfattades forskningens resultat. Aksel E. Christensen framhöll att de nordiska magnaterna redan 1396, ett år före riksdagen i Kalmar, diskuterade slutandet av ett fördrag med löfte om att inte komma i konflikt med varandra och att inte föra en utrikespolitik som stred mot vart och ett av de tre rikenas intressen. Vid förhandlingarna 1397 reste emellertid delegaterna frågan om en evig union. Tydligen gick åsikterna isär i denna fråga, och något fullskaligt fördrag slöts inte. Ett slags protokoll för mötet upprättades och en kröningsakt utfärdades. Detta resulterade i skapandet av den skandinaviska monarkin under den danska regimens styre, vilket var drottning Margaretas mål. Unionsakten betraktades emellertid som ett giltigt dokument, vilket bevisas av det faktum att den bevarades i Rikskansliet bland handlingar av yttersta betydelse. Riksrådets och handelsstädernas ratificering ägde inte rum; akten beseglades dock av vissa deltagare i Kalmarmötet. Den intresserade parten var de danska regenterna – drottning Margareta och kung Erik, enligt Christensen. De behövde unionsakten som rättslig grund för svensk och norsk militär hjälp och som en garanti för att Margaretas och Eriks motståndare inte skulle få asyl i Sverige eller Norge. Inte minst var unionsakten nödvändig för unionens härskare som en grund och ett bevis på sin monarkins internationella prestige – i synnerhet i samband med förhandlingarna om dynastiska äktenskap mellan kung Erik och hans syster Katarina och de engelska tronarvingarna – prins Henrik och prinsessan Filippa.

I ny forskning, från slutet av 1900-talet till 2020-talet, ifrågasätts en del av de tidigare teorierna. Anders Bøgh kritiserar idén om att Kalmarunionen skulle vara

²⁴ Lönnroth 1958: 40–50.

²⁵ 'Problemet har behandlats som ett isolerat, källkritiskt problem. Detta har främjat den analytiska intensiteten i diskussionen men icke den nyktra bedömningen av Kalmardokumentet som politiska aktstycken' (Lönnroth 1958: 50).

²⁶ «Vi veta, att feodala trohetsceremonier förekommit redan vid Eriks hyllning som svensk konung i Uppsala föregående år, då 36 män slogos till ridare. Nu har en ny höghet skapats: kronan över de tre rikena. Tio år tidigare svuro Litauens furstar sin tidigare herre Jagiello trohet efter hans giftermål med Jadwiga av Polen och bundo därtill sin och sina efterkommandes trohet vid *corona Poloniae*. Har detta exempel på union i Östersjöns grannskap varit känt för Pommerns hertigar och för Margareta? Den kollektiva trohetsförsäkran i Kalmar tillämpade icke den polsk-litauiska unionens former, men principen om den unionella kronan som symbol för en ny statsenhet går igen på ömse håll» (Lönnroth 1958: 53–54).

riktad mot den tyska expansionen. Enligt Bøgh orsakades unionen av politiska och dynastiska intressen, inte av kamp mot det "tyska hotet" i allmänhet.²⁷ Eldbjørg Haug ifrågasätter den traditionella tolkningen av norrmännens roll. Enligt Haug blev Kalmarunionen inte begravd i Norge: bildandet av unionen var en fredlig integrationsprocess mellan de tre nordiska rikena.²⁸

Moderna historiker diskuterar även frågan om Kalmarunionens karaktär. Harald Gustafsson menar att det var en sammanslutning av ett nytt slag – en enhet som skilde sig från de medeltida rikena. Gustafsson noterar också den relativt frekventa användningen av formeln "dessa tre riken" i nordiska källor från senmedeltiden. Denna formel pekade på känslan av gemenskap mellan svenskarna, danskarna och norrmännen.²⁹

Ett annat diskussionsämne är det politiska program som ingår i unionens grundläggande dokument. Ungefär sedan 1980-talet har historiker ifrågasatt idén om att de två unionsdokumenten – kröningsakten och unionsakten – speglar de ideologiska och politiska motsättningarna mellan de nordiska magnaterna och unionens härskare. Enligt de senaste yttrandena kompletterar de två dokumenten varandra. På ett konsekvent sätt presenterades denna tolkning av Markus Hedemann. Enligt Hedemann var kröningsakten och unionsakten betydelsefulla för unionens härskare. Skapandet av den vidimerade kopian av unionsakten 1425 kan ses som ett bevis på betydelsen av det nämnda dokumentet, menar Hedemann. Han tror att dokumentet var viktigt för kung Erik av Pommern i samband med hans utrikespolitik. Den danske monarken, som kämpade med de holsteinska härskarna om besittningen av Sönderjylland, ville bekräfta sin legitimitet som unionsmonark över Danmark, Sverige och Norge.³⁰

I moderna studier har man även ställt följande fråga: Existerade Kalmarunionen över huvud taget? Enligt Markus Hedemann existerade inte Kalmarunionen som ett evigt förbund mellan de tre rikena; Kalmarunionen är inget annat än en historiografisk myt; den förening som egentligen fanns till var i stället en personalunion.³¹

Historiografin om unionen i Krewo fokuserar i sin tur på följande sammanhängande frågor: 1) orsakerna, kärnan och konsekvenserna av den polsk-litauiska unionen; 2) Krewo-aktens karaktär och rättskraft i förhållande till unionen.

²⁷ Bøgh 1997: 9–30; se även Bagge 2014: 250.

²⁸ Haug 1996, 1997, 2000, 2019.

²⁹ Gustafsson 2000.

³⁰ Hedemann 2011: 38–71; jämför med Bagge 2014: 249–250.

³¹ Hedemann 2018: 145–159. Jfr.: Gustafsson 2019: 17–184.

Det tidigare skedet av studierna hängde samman med de kulturella och ideologiska tendenserna i Polen, Litauen och andra central- och östeuropeiska länder, där den polsk-litauiska unionens och det polsk-litauiska samväldets historia betraktades som ämnen av särskilt intresse. Den tidigare polska historieskrivningen hängde samman med debatten om huruvida Polen skulle återupprätta det gamla samväldet eller begränsa sig till det territorium som det kunde assimilera. I samband med sådana diskussioner fokuserade historiker på följande problem: Vem var intresserad av unionen i Krewo och vem initierade förhandlingarna om unionen? Ett antal historiker ansåg att det var de polska adelsmännen som var intresserade av unionen, medan vissa hävdade att unionen var särskilt användbar för den litauiska adeln.

Delvis i samband med sådana debatter diskuterade forskare om avtalets status och dokumentets rättskraft. På ett relativt tidigt stadium framkom en uppfattning om att Krewo-akten inte kan betraktas som ett avtal om en union mellan de två staterna. Felix Koneczny tolkade akten som en ratificering av de tidigare avtalen.³² Enligt Stanisław Kutrzeba är Krewoakten inte ett unionsfördrag, eftersom den saknar bestämmelser om den gemensamma härskaren (vilket skulle vara nödvändigt för en personalunion) eller bestämmelser om en gemensam regering (vilket skulle vara nödvändigt för en realunion). Kutrzeba definierade Krewo-akten som en bekräftelse av den litauiska partens obligationer.³³ Stanisław Zakrzewski betraktade Krewoakten som ett protokoll över polsk-litauiska förhandlingar.³⁴

Enligt Ludwik Kolankowski var Krewos akt inget annat än en sammanfattning av de preliminära löften. För Kolankowsky var Krewoakten bara det första steget i processen att integrera Storfurstedömet i den polska kronan. Ytterligare steg togs 1386 när Jogaila utropades till kung av Polen och adeln i Storfurstedömet hyllade Jogaila, drottning Jadwiga och den polska kronan.³⁵ Henryk Paszkiewicz betraktar i sin tur dokumentet i fråga som ett preliminärt löfte.³⁶ Jerzy Ochmański behandlar Krewo-akten som en handling som definierar villkoren för unionen.³⁷ Den gemensamma idén i dessa uppfattningar är övertygelsen om att Krewoakten inte är en perfekt internationell överenskommelse, utan ett preliminärt dokument.

Som jag redan har anmärkt ovan, har betydelsen av nyckeltermen *applicare*, 'ansluta', som används i Krewoakten, varit föremål för en långvarig debatt. Ett antal

³² Koneczny 1892: 194.

³³ Kutrzeba 1914: 6–10.

³⁴ Zakrzewski 1930: 354.

³⁵ Kolankowski 1930: 32–34.

³⁶ Paszkiewicz 1938: 339.

³⁷ Ochmański 1982: 75.

specialister anser att den nämnda termen syftar på inkorporeringen av storfurstedömet Litauens länder i kungariket Polen. Stanislaw Kutrzeba drog slutsatsen att termen *applicare* var synonymt med verbet *incorporare*, och därför inkluderades storfurstedömet Litauen i kungariket Polen. Denna slutsats delades av Henrik Łowmiański som menade att det måste ha funnits ett särskilt dokument, en inkorporeringsakt, som reglerade villkoren för Storfurstedömet införlivande i det polska riket.³⁸ Denna konstruktion är dock hypotetisk, eftersom något sådant dokument inte har bevarats. Łowmiańskis uppfattning kritiserades av Jan Adamus och Henrik Paszkiewicz, som ifrågasatte teorin om Storfurstedömet inkorporering.³⁹

Under andra halvan av 1900-talet fortsatte historiker att diskutera olika aspekter av den så kallade inkorporeringsteorin. Juliusz Bardach gav en översikt över befintliga begrepp och efterlyste ett rent vetenskapligt tillvägagångssätt fritt från politiskt intresse. Han anslöt sig till inkorporeringsteorin och ansåg att Krewoakten skulle innehålla ett löfte om att införliva Storfurstedömet i kungariket Polen. Bardach ansåg att Storfurstedömet Litauen var en patriarkal stat som storfursten kände sig fri att förfoga över.⁴⁰

Historiker uppmärksammade dock också det faktum att storfurstedömet Litauen förblev autonomt efter skapandet av unionen i Krewo.⁴¹ Enligt J. Ochmiański förblev bestämmelsen om *applicare* en ren teori, och relationerna mellan de två staterna skilde sig från den.⁴²

Sedan 1970-talet har debatten om Krewodokumentets form stimulerats av de provocativa (om än i experternas ögon ytliga) artiklarna av Jonas Dainauskas som hävdade att unionsakten är ett förfalskat dokument.⁴³ Hans uppfattning tillbakavisades av Maria Koczerska och andra polska specialister som gav prov på äktheten av Krewoakten.⁴⁴ Deras slutsatser bekräftades senare av de litauiska forskare som förberedde den litauiska upplagan av Krewoakten.⁴⁵

I samband med den nämnda upplagan gick diskussionen om karaktären och statusen för Krewoakten in i en ny fas. Jūratė Kiaupienė lade fram argument till

³⁸ Łowmiański 1987: 50.

³⁹ Adamus 1938: 273–316, Paszkiewicz 1938.

⁴⁰ Bardach 1969: 590–593; Bardach 1970: 11–38.

⁴¹ Błaszyk: 240–246.

⁴² Ochmiański: 76.

⁴³ Dainauskas 1976: 51–71; Dainauskas 1987: 125–144; Dainauskas 1991: 49–70.

⁴⁴ Koczerska 1992: 80; Korczak 1991: 473–479.

⁴⁵ Kiaupienė 2002.

förmån för teorin att Krewoakten inte skulle betraktas som ett unionsfördrag; i stället var det en bekräftelse på äktenskapsavtal, enligt Kiaupene.⁴⁶ S.C. Rowell framförde en liknande ståndpunkt: Krewoakten måste betraktas som en text som ratificerar ”ett avtal mellan sändebud” eller ”äktenskapsförhandlingar”. Grzegorz Błaszczyk var delvis oense i de nämnda tolkningarna: även om föreningen i Krewo inte kan betraktas som en union i juridiska termer, kan den ses som en union i konventionell, traditionell mening.⁴⁷

Bland viktiga verk om unionen i Krewo bör nämnas studier av Wacław Uruszcak, som betonar att Jogaila lovade att ansluta Storfurstedömet Litauen till den polska kronan och att unionen var tänkt som evig. Uruszcak behandlar unionen i Krewo som en allians mellan två självstyrande enheter – den så kallade *unio aequae principaliter*.⁴⁸

De två akternas form och innehåll: En jämförelse

I mina ryska artiklar betonar jag den något preliminära karaktären hos båda dokumenten – Kalmarbrevet och Krewoakten. Gaca och Bąk har i sin tur understrukit att de båda dokumenten i fråga är av preliminär karaktär. Det finns dock två principiella skillnader i vår bedömning av dokumentens form.

Gaca och Bąk delar övertygelsen om att Krewo-akten måste betraktas som ett preliminärt dokument, och de vänder läsaren till en liknande synpunkt när det gäller Kalmarunionen. De medger dock att det råder delade meningar om de båda rättssakernas ställning. Ändå ansluter sig de två nämnda polska författarna till ett av partierna i båda debatterna, och på detta sätt kommer Gaca och Bąk till slutsatsen att de två unionerna liknade varandra.

Samtidigt betonar Gaca och Bąk skillnaden i den yttre formen av de två akterna: Kalmarunionsakten skrevs på papper, medan Krewoakten skrevs på pergament. När jag jämför de två dokumenten understryker jag dock att det inte bara finns skillnader utan också liknande egenskaper när det gäller skrivmaterialet. Krewoakten var skriven på pergament av medelhög kvalitet: därför var skrivmaterialet i båda fallen inte det bästa – en omständighet som tyder på den *något* preliminära karaktären hos båda avtalen.⁴⁹

⁴⁶ Kiaupene 2001: 47–61; Kiaupene 2003: 97–98. Jfr Frost 2015: 69.

⁴⁷ Błaszczyk 2003: 87–96; se även Frost 2015: 69.

⁴⁸ Uruszcak 2017, Uruszcak 2020. Jämför Frost 2015: 76.

⁴⁹ Se. Kutrzeba & Semkowicz 1932: 1. Det faktum att Krewoakten är ett anspråkslöst dokument nämns också av Maria Koczerska (Koczerska 1992: 59).

En annan parallell mellan de två dokumenten består i att fel har gjorts i dem. Krewoakten innehåller felaktigheter och rättelser,⁵⁰ och detsamma kan sägas om Kalmarbrevet. I allmänhet är Krewoakten ett mer noggrant dokument; ändå är båda dokumenten i viss mån slarviga. Den nämnda omständigheten bidrar till den kontroversiella karaktären hos båda dokument. På grund av skrivfel och skrivmaterial av låg kvalitet ser båda dokument ut som utkast; båda dokument har dock sigill, och därför har de officiell karaktär och rättslig verkan. Det finns olika förklaringar till denna motsägelse, men den har säkert något att göra med den senmedeltida politiska kulturen.

I detta sammanhang är ett intressant fall värt att nämna: historien om hur den svenska staden Vadstena fick status som köpstad. Den 8 december 1400 fick Vadstena kloster, birgittinordens huvudkloster, ett brev från drottning Margareta I, regent över Danmark, Sverige och Norge. I brevet stod det att en handelsstad skulle grundas på Vadstena gods; staden skulle betala arrende till klostret, medan staden i övrigt skulle lyda under det svenska riket.

Brevet var skrivet på papper; historiker förklarar denna omständighet på följande sätt: Drottning Margareta ville inte utfärda ett giltigt slutligt dokument på pergament vid just det stadiet. Det var inte förrän 1404 som drottningens brev på papper ersattes av ett annat dokument – en akt skriven på pergament. Och denna akt skilde sig mycket från det föregående brevet: denna gång tillerkändes Vadstena kloster alla kungliga rättigheter. Som Beata Losman säger, "det är fortfarande oklart varför det första brevet inte utfärdades på pergament".⁵¹

Enligt min mening finns det en liknande typ av samband mellan vissheten i situationen och typen av skrivmaterial. I ett tidigare skede var utsikterna oklara, och drottningen ville tydligen minimera riskerna. Senare gjorde dock drottning Margareta stora eftergifter till Vadstena kloster, och situationen blev mindre oklar. Brevet på papper ersattes av en akt på pergament, och staden Vadstenas officiella status ändrades.

Den beskrivna situationen är värd att jämföra med vissa dokument som rör drottning Margareta I:s regeringstid. Åtminstone ett dokument som ska nämnas är känt. Det är drottning Margaretas instruktion till kung Erik av Pommern i samband med

⁵⁰ Rättelserna i Krewoakten är följande: dubbletten *regina*, *regina* har ändrats till *regina*, och namnet på storfurst Jogaila i meningen som börjar med *Etiam idem Jogaila dux magnus*... infogats i det tomma utrymmet ovanför meningen av samma skrivare. Det finns också grammatiska fel i dokumentet. Se Kutrzeba & Semkowicz 1932: 1–2. Ett antal fel och rättelser i Kalmarbrevet är av liknande karaktär, även om språket är annorlunda: en blandning av svenska och danska i stället för latin.

⁵¹ Losman: 55. Cfr Svenskt diplomatariums huvudkartotek (SDHK), no. 15518, 15516.

hans planerade resa till Norge. En högst anmärkningsvärd paragraf i drottning Margaretas vägledning innehåller det råd, enligt vilket kung Erik inte bör utfärda för många handlingar som är förseglade med hans sigill och att han inte får ge ut några dokument på pergament. Detta är naturligtvis ett råd som förklarar en hel del om Kalmarbrevets utformning. Det visar än en gång på betydelsen av valet av skrivmaterial, vilket också är viktigt för förståelsen av unionen Krewo.

Denna rekommendation till kung Erik är också belysande i förhållande till drottning Margaretas sätt att regera. Det är välkänt att drottning Margareta föredrog att ge dokument som innehöll preliminära löften snarare än officiella handlingar som innehöll fasta förpliktelser. Detta sätt att utfärda dokument har också något att göra med karaktären hos Krewoakten: felaktigheten i texten understryker dess ganska preliminära och mindre bindande karaktär.

Politiska och rättsliga principer för de två unionerna

Var de två unionerna olika eller likartade när det gäller deras politiska och juridiska grundvalar? När det gäller denna fråga uttrycks olika åsikter. Gaca och Båk verkar vara anhängare av den så kallade inkorporeringsteorin som (åtminstone i sin mest utbredda version) hävdar att Krewoakten skulle innehålla ett löfte om att införliva storfurstedömet Litauen i Kungariket Polen.⁵² Enligt en variant av den nämnda teorin måste storfurstedömet Litauen betraktas som en patrimonieell stat som storhertigen måste ha känt sig fri att förfoga över. Gaca och Båk menar att de skandinaviska kungadömena – Danmark, Sverige och Norge – tvärtom var stater baserade på konstitutionella principer. De var kungariket av liknande typ, och de hade nått samma utvecklingsnivå. Så i deras fall fanns det en union av jämlikar; inkorporering av ett land i ett annat var omöjligt i detta fall, enligt Gaca och Båk:

Comparing the political and state systems of the monarchies concluding the two unions, it must be clear that the problem of incorporation of this kind could not have taken place in Scandinavia during the period in question. For at that time, the individual kingdoms, Denmark and Sweden, state countries in which the principle of election of the throne existed, and even the hereditary Kingdom of Norway, were not treated as *patrimonium* by their reigning rulers. Meanwhile, before the union, Lithuania was at such a stage of development of its state form that the undoubtedly strong grand ducal power was still characterized by patrimonial features – a mixture of the concepts of property and power, private and public law relations. This meant that its ruler could still divide up the state at

⁵² Se särskilt Bardach 1969: 590–593.

his own discretion and otherwise administer it, treating its territory as a *patrimonium* inherited from his ancestors.⁵³

När det gäller karaktären av båda förbunden, uppfattar Gaca och Bąk de båda unionerna som personalunioner. Unionen i Krewo, som de tror, utvecklades senare från personalunionen till en realunion, medan unionen i Kalmar, enligt de nämnda författarna, splittrades på grund av rivaliteten och motsättningarna mellan deltagarna i alliansen:

While in the case of the Polish-Lithuanian Commonwealth the personal union was transformed into a real union and led to the establishment of a unitary state in the Stanislaus era, as some domestic historians believe, the personal character of the Kalmar union, as well as the Danish-Swedish rivalry over primacy and the nature of the union, prevented further institutional and political integration of the constituent states.⁵⁴

Mina åsikter om likheter och olikheter mellan de två unionernas rättsliga grunder skiljer sig från dem som framförts av Gaca och Bąk. I korthet kan de viktigaste skillnaderna förklaras på följande sätt. Det är välkänt att Krewoakten inte nämner införlivandet av storfurstedömet Litauen i kungariket Polen; termen *incorporare* finns i vissa senare dokument, men inte i Krewoakten. I stället finns det ett löfte om att knyta (*applicare*) Storfurstedömet land till *den polska kronan*. Detta gör en skillnad: anknytningen till kronan innebar en högre grad av autonomi än inkorporeringen i kungariket. Det faktum att Krewoakten postulerade Storfurstedömet anslutning till den polska kronan, inte till kungariket Polen, nämns av Jan Tęgowski:

Det svåraste att genomföra, liksom även att utvärdera av historiker, var programmet för att inkludera furstedömet Litauen i det Polska rikets krona (inte i det Polska riket självt!) som genomfördes med varierande framgång i olika skeden.⁵⁵

⁵³ Gaca & Bąk 2023: 20. Jämför Frost 2015: 74.

⁵⁴ Gaca & Bąk 2023: 14.

⁵⁵ Najtrudniejszym do zrealizowania, ale też i do oceny przez historyków, był program wcielenia Księstwa Litewskiego do Korony Królestwa Polskiego (nie do samego Królestwa Polskiego!), który był realizowany z różnym skutkiem w poszczególnych fazach (Tęgowski 2006: 90–91).

En liknande synpunkt uttrycks av Wacław Uruszczak:

The joint entity exercising power in both countries was to be the Crown of the Kingdom of Poland (*Corona Regni Poloniae*), understood as the office of the Polish king, not the Polish state. It was by no means an incorporation of the Lithuanian-Ruthenian lands into the Kingdom, but only subordinating them to the power of the Polish Crown, i.e. the Polish king, while the Grand Duchy maintained its own identity and position.⁵⁶

Innebörden av det faktum som Tęgovski och Uruszczak anger är lätt att förstå för den som sysslar med skandinavisk medeltidshistoria: till exempel tillhörde Gotland den svenska kronan före mitten av 1300-talet, men det var dock inte en del av Sveriges rike.

När det handlar om Krewoakten måste vi fästa uppmärksamheten på formeln *perpetuo applicare*: det är uppenbart att föreningen uppfattades som evig, inte temporär.

I detta sammanhang är Wacław Uruszczaks idéer mycket nyttiga. Uruszczak tar hänsyn till det faktum att Jogaila lovade att ansluta storfurstedömet Litauen till den polska kronan. Uruszczak understryker också det faktum att det nämnda löftet var evigt, och drar slutsatsen att unionen var en realunion, och inte en personalunion.⁵⁷

Vilka var de rättsliga principer som utgjorde ramen för unionen i Krewo? Uruszczak finner dess rättsliga grund i den princip som proklamerades av medeltida spanska jurister: *Unio regnorum sub una corona non causat eorum unitatem* («En förening av två kungadömen under en krona orsakar inte deras enhet») och i den kanoniska rättens bestämmelser som reglerar enandet av biskopsdömen och församlingar. I en av de varianter som listas av medeltida experter, nämligen att två stift eller två socknar kan förenas men förbli autonoma (den så kallade *unio aequae principaliter*), finner han en parallell till föreningen i Krewo.⁵⁸ Enligt hans åsikt var unionen mellan konungariket Polen och storfurstedömet Litauen ursprungligen tänkt att vara en union av denna speciella typ:

I believe that this act did not lead to the incorporation of Lithuania and Ruthenia into Poland, but to the formation of the union of the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania as two separate states under the same ruler. The union

⁵⁶ Uruszczak 2020: 265; Jfr Uruszczak 2017: 62, 76–77.

⁵⁷ Uruszczak 2020: 265; Uruszczak 2017: 14–22, 62, 76–77.

⁵⁸ Uruszczak 2020: 257–265, Uruszczak 2017.

thus established reflected the character of an equally principal union (*aeque principaliter*), known in canon law. It was not an ordinary personal union, as this relationship was to be lasting and perpetual. Hence, it was a real union . . . The essence of this connection, well known from the Iberian Peninsula in the fifteenth century, is reflected in the adage: *Unio regnorum sub una Corona non causat eorum unitatem*.⁵⁹

En annan åsikt om karaktären av unionen i Krewo har uttryckts av historiker: Krewoakten innehöll inga bestämmelser om gemensam regering; därför var Krewounionen i juridisk mening inte alls en union.⁶⁰ Invändningen mot detta yttrande är följande: Krewoakten innehöll en bestämmelse om föreningen mellan de två staterna, alltså var den en union *de facto*, en union i historisk eller så kallad «konventionell» mening.⁶¹

De två akternas – och de två unionernas öde

Jag har listat ett antal likheter mellan Kalmarförbundet och Krewoförbundet. Det finns också andra gemensamma drag. Ett är det faktum att termen "union" inte användes av samtida i båda fallen: den myntades senare. När det gäller avtalet i Kalmar användes termen "union" för första gången på 1500-talet, och i fallet med avtalet i Krewo dök definitionen "union" upp ännu mycket senare – i slutet av 1800-talet. Ytterligare en gemensam tendens är följande: ingen av de två handlingarna nämns i samtida annaler och krönikor. Möten i Kalmar och Krewo omnämndes av krönikeskrivarna, men så var inte fallet med de dokument som rörde de unioner som bildades vid dessa möten.

Den förste historikern som berättade om unionen i Krewo var Jan Dlugosz (Johannes Longinus) som nämnde den i sin stora krönika under andra hälften av 1400-talet. Kalmarbrevet nämndes och kommenterades för första gången av Olaus Petri, Sveriges berömde reformator och historiker. Ändå gjorde de två framstående historikerna misstag när de beskrev villkoren för de två unionerna (återigen en parallell som är värd att nämna). Jan Dlugosz förklarade att Krewoakten innehöll ett löfte om att införliva Storfurstedömet i kungariket Polen, vilket i själva verket inte är sant. Olaus Petri på sin sida begick ett misstag när han trodde att villkoren i den skandinaviska unionen 1397 var identiska med bestämmelserna i projektet med ett nytt unionsfördrag, som skapades omkring 1346. Misstaget som nämndes var utbrett

⁵⁹ Uruszczak 2020: 265.

⁶⁰ Angående denna synpunkt, se till exempel Błaszczuk 2003: 85–87, 95.

⁶¹ Se särskilt Tęgowski 2006: 78. Se även Błaszczuk: 95.

på 1500-talet; till följd av detta gav Olaus Petri en felaktig beskrivning av villkoren i unionen.

Vi måste dock ta hänsyn till det faktum att de två dokumenten i sin korrekta, autentiska form inte var helt okända under senmedeltiden. I båda fallen gjordes en kopia av dokumentet på 1400-talet, och kopian användes i internationella förhandlingar. Detta är en annan parallell mellan unionen i Krewo och unionen i Kalmar.

Och det finns ytterligare ett viktigt liknande drag: Kalmarbrevet och Krewoakten influerade senare fördrag och projekt av sådana fördrag under senmedeltiden. Detaljer och villkor varierade, bestämmelserna blev utarbetade och konkreta, men det fanns fortfarande vissa likheter med det ursprungliga dokumentet, en viss trohet mot traditionen. På så sätt upphörde inte de båda unionernas politiska och juridiska grundvalar, utan de förblev giltiga.

Slutsats

Var Kalmarförbundet och Krewoförbundet lika varandra – åtminstone i vissa avseenden? Gaca och Bąk ger ett positivt svar på denna fråga, och det gör jag också. Ändå skiljer vi oss åt i vår förståelse av liknande funktioner. Gaca och Bąk delar uppfattningen att Kalmarunionen var en personalunion, och de delar liknande uppfattningar om unionen i Krewo. Jag håller tvärtom med de forskare som anser att två eviga förbund etablerades redan i det inledande skedet – att döma ur det historiska eller ”konventionella” perspektivet.

I detta sammanhang är en fråga som diskuteras av moderna historiker av särskild betydelse. Existerade de två unionerna över huvud taget? Titeln på en polemisk artikel ”Czy była unia Krewska”, ”Fanns Krewounionen?” är mottot och ämnet för en intressant vetenskaplig dispyt.⁶² Ett liknande problem, denna gång rörande Kalmarunionen, har diskuterats av Markus Hedemann och Harald Gustafsson.⁶³ Enligt Hedemann är Kalmarunionen en myt, en stereotyp skapad av historiker; den enda union som existerade var personalunionen under Erik av Pommerns regeringstid.

Hedemanns ståndpunkt innehåller emellertid en överdrift. Efter störtandet av kung Erik av Pommern levde idén om en evig union kvar i Skandinavien, och kontinuiteten i de politiska traditionerna återspeglades i efterföljande fördrag och projekt (särskilt i Halmstad 1483 och Kalmar 1483), och ett antal av artiklarna i dessa dokument bygger på bestämmelserna i 1397 års unionsakt. På grund av detta var Kalmarunionen en realitet även efter störtandet av kung Erik av Pommern – inte

⁶² Kiaupienė 2001, 2003; Błaszczuk 2003.

⁶³ Hedemann 2011: 38–71, Hedemann 2018: 145–159, Gustafsson 2019: 175–184.

bara socialt och politiskt, utan också ideologiskt och juridiskt. En kontinuitet av samma slag kan spåras i de polsk-litauiska unionernas historia.

Summary

Medieval unions were different, but they had common features. Recently, some studies have been devoted to comparison of the Union of Krewo and the Union of Kalmar. The aim of my article is to present my views concerning the problem mentioned and to compare them with results of other scholars. The documents of the Diet of Kalmar 1397 are the Coronation Act and the Act of Kalmar. The Coronation Act proclaimed that Erik of Pomerania was elected King of Denmark, Sweden and Norway. The Act of Kalmar contained following provisions. King Erik will be the common king; after his death the kingdoms will also have a common king. The three countries will be guided by their own laws; they shall never wage war on each other; they must be "as one kingdom under one king". They will provide military aid to each other, and they will not give refuge to persons proclaimed out of law in any of the kingdoms. The king, in whatever kingdom he stays, and those of his counsels who are present there – yet some from each kingdom – will hold negotiations with foreign rulers on behalf of the three kingdoms. The corroboratio contained the obligation to create acts on parchment containing provisions mentioned. Since the 18th century, scholars paid attention to details: of the 67 nobles who came to the diet, only 17 are named as the guarantors of the Union. In the 19th century attention was paid to the form: the material is paper; the seals are under the text; of the seventeen guarantors only ten sealed the act. It was suggested that the document was a protocol. O.S. Rydberg concluded that there were no Norwegian seals. He decided that the Act of Kalmar was a treaty which did not come to force. Some scholars shared a different point: the Act of Kalmar was a preliminary document. The Act of Krewo, issued on August the 14th, 1385, constituted the following. Jagiello, the Grand Duke of Lithuania, will marry Queen Jadwiga. He will convert in accordance with Roman Catholic rite. Jagiello will do his best to recover the lands lost by the Polish Realm. He will release Christian prisoners. He promises to attach forever (*perpetuo applicare*) his Lithuanian and Russian lands to the Polish Crown. Some historians think that the Act of Krewo is a primary document. Concerning the term *applicare* some specialists hold that it points at incorporation of the Grand Duchy into the Kingdom of Poland; some scholars put this viewpoint into question. I stress the preliminary character of the Act of Kalmar and the Act of Krewo. Polish historians Gaca and Bąk, in their turn, underline the preliminary character of both documents. However, they stress the difference in the

form of the acts: the Act of Kalmar is on paper, while the Act of Krewo is on parchment. I underline the similarity: both documents look like drafts; however, they are sealed, therefore they have official character. Gaca and Bąk favour the theory which claims that the Act of Krewo contains a promise to incorporate the Grand Duchy into the Kingdom of Poland. According to some scholars, the Grand Duchy of Lithuania must be regarded as a patrimonial state which the Grand Duke must have felt free to dispose of, while Denmark, Sweden and Norway, were based on constitutional principles. They were kingdoms of similar type; incorporation of one country into another was impossible in this case, according to Gaca and Bąk. Gaca and Bąk perceive both unions as personal; the Union of Krewo, as they think, developed from personal into real, while the Union of Kalmar split. I have a different viewpoint. The Act of Krewo contains the promise to attach the lands of the Grand Duchy to the Polish Crown, which implied a greater degree of autonomy. Wacław Uruszczak underlines that the pledge was perpetual, and therefore the union was real, not personal. Uruszczak seeks the legal basis of the Union in the principle "A union of two kingdoms under one crown does not cause their unity" and in Canon law provisions regulating unification of churches. In a possibility that two churches can unite remaining autonomous, he sees a parallel to the Union of Krewo. An opinion exists, however, that due to the fact that the Act of Krewo did not include provisions concerning common government, the Union of Krewo, in legal sense, was not a union. However, the Act of Krewo contained a provision concerning unification; in some historians' opinion there was a union *de facto*, in so-called 'conventional' meaning. Consequently, both documents, the Polish-Lithuanian and the Scandinavian, can be regarded as somewhat preliminary acts on unions in conventional meaning. There are other common features as well. For example, the term "Union" was not used by contemporaries in both cases: it was coined later. Another common feature is that both acts were not mentioned by contemporary annals and chronicles. However, the two documents were known, and they influenced subsequent treaties and projects in the Late Middle Ages. Thus political and legal foundations of both unions did not cease.

Bibliografi

Källor

HESSELMAN, Bengt (utg.). 1914. *Samlade skrifter af Olavus Petri. Bd. IV*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

- HUITFELDT, Arild. 1977: *Danmarks Riges krønike. Chronologia, 3: Fra Oluf Håkonsson til Christoffer af Bayern*. [Ett nytryck av 1603 års upplaga]. København: Rosenkilde & Bagger.
- KUTRZEBA, Stanislaw & Semkowicz, Wladyslaw (utg.). 1932. *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*. Kraków: Polska akademia umiejętności.
- RYDBERG, Olof Simon (utg.). 1883. *Sverges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar. D. 2 1336–1408*. Stockholm: Norstedt.
- SVENSKT DIPLOMATARIUMS HUVUDKARTOTEK (SDHK). Elektronisk resurs.
- TARANGER, Absalon (utg.). 1912. *Norges gamle love. Anden række: 1388–1604*. Bind 1. Kristiania: Norsk historisk kjeldeskrift-institutt.

Litteratur

- ADAMUS, Jan. 1938. 'Nainowsza literatura o akcie krewskim', *Wiadomości studium historii prawa litewskiego*, 1, 273–316.
- BAGGE, Sverre. 2014. *Cross & Scepter: The rise of the Scandinavian kingdoms from the Vikings to the Reformation*. Princeton: Princeton University Press.
- BARDACH, Juliusz. 1969. 'Krewo i Lublin: Z problemow unii polsko-litewskiej', *Kwartalnik Historyczny*, 76.
- . 1970. *Studia z ustroju i prawa wielkiego księstwa Litewskiego XIV–XVII w.* Warszawa.
- BLASZCZYK, Grzegorz. 1998. *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności* Vol. 1. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- . 2003. 'Czy była unia Krewska?', *Kwartalnik Historyczny*, 110.
- BØGH, Anders. 1997. 'On the causes of the Kalmar union', 'Huru thet war talet i kalmarn': Kattinger, Detlef m. fl. (red.) *Union und Zusammenarbeit in der Nordischen Geschichte: 600 Jahre Kalmarer Union (1397-1997)*. Hamburg: Kovac. S. 9–30.
- BRUUN, Henry. *Kalundborgvidissen 1425 af Kalmarunionsbrevet*, *Historisk Tidsskrift* 11, 521–572.
- CARLSSON, Gottfrid. 1931. 'Kalmarunionen. Till frågan om rättsgiltigheten av 1397 års unionsavtal', *Historisk Tidsskrift* 15, 405–481.
- CHRISTENSEN, Aksel E. 1951. 'Erik av Pommerns danske kongemagt', *Scandia* 21, 44–60.
- . 1980. *Kalmarunionen og nordisk politik*. Copenhagen: Gyldendal. 1980.
- DAINAUSKAS, Jonas. 1976. 'Kriavo akto autentiškumas', *Lituanistikos instituto 1975 metų suvažiavimo darbai*, 1976, 51–71;
- . 1987. 'Autentyczność aktu krewskiego', *Lituanos-Slavica Posnaniensia*. T. 2. S. 125–144;

- . 1991. *Lietuvos bei lietuvių krikštas ir 1387-ji metai*. Chicago, 1991.
- FROST, Robert. 2015. *The Oxford history of Poland-Lithuania. Vol. I: The making of Polish-Lithuanian union, 1385-1569*. Oxford: Oxford University Press. [Digital edition]. <https://play.google.com/store/books/details?id=245IDwAAQBAJ>
- GACA, Andrzej & BĄK, Hubert. 2022a. *The Kalmar Union and the Polish-Lithuanian unions. Part 1: Origins and causes of establishment*, *Studia Iuridica Toruniensia*, 30, 127–154.
- . 2022b. *The Kalmar Union and the Polish-Lithuanian unions. Part 2: The legal foundations and the later history of the two state unions*, *Studia Iuridica Toruniensia*, 31, 13–39.
- GEORGII, Carl Fredrik. 1759. *Historia foederum, præcipue recentiorum, Sveciam inter & Daniam* [Uppsala: Uppsala universitet].
- GUSTAFSSON, Harald. 2000. *Gamla riken, nya stater: statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512–1541*. Stockholm: Atlantis.
- . 2019. 'Kalmarunionen igen. Myter och verkligheter i forntida stater'. *Historisk tidskrift* 119, 175–184.
- HAUG, Eldbjørg. 1996. *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- och makt-politikk*. Trondheim: Historisk Institutt.
- . 1997. 'Norge, arvekongedømmet og Kalmarunionen', Abukhanfusa, Kerstin (red.) *Grannar emellan*. Stockholm: Riksarkivet, 10–31.
- . 2000. 'Margrete, den siste dronning i Sverreætten: Nordens fullmektige frue og rette husbonde.' Oslo: Cappelen.
- . 2019. 'Queen Margaret's Legitimate Power Base at the Change of Dynasty in Scandinavia, 1387–1388', *Scandia* 85, 10–36.
- HEDEMANN, Markus. 2011. 'Unionsbrevets kongelige program og krigen om Slesvig', *Scandia* 77, 38–71.
- . 2018. 'Myten om Kalmarunionen og den nordiske enhed, [Dansk] *Historisk Tidsskrift* 118: 145–159.
- HILDEBRAND, Emil m.fl. (utg.). 1894. *Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s. Efter original i Riksarkivet och K. biblioteket*. H. I: Medeltiden. Stockholm: Norstedt.
- KIAUPIENĖ, Jurate (Red.). 2002. 1385 m. rugpjūčio 14 d. Krėvos aktas. Vilnius.
- . 2001. 'Akt Krewski z 14 sierpnia 1385 r.: Gdzie kryje sie problem – w dokumencie czy w jego interpretacjach?', *Kwartalnik Historyczny* 108, 47–61.
- . 2003. 'W związku z polemiką Grzegorza Blaszczyka w sprawie unii Krewskiej', *Kwartalnik Historyczny* 110, 97–98.

- KOCZERSKA, Maria. 1992. 'Autentyczność dokumentu unii krewskiej 1385 r.', *Kwartalnik historyczny* 99, 59–80.
- KOHT, Halvdan. 1956. *Dronning Margareta og Kalmar-unionen*. Oslo: Aschehoug.
- KOLANKOWSKI L., Dzieje wielkiego księstwa litewskiego za Jagiellonów. Warszawa, 1930. Vol. 1. P. 32–34.
- KONECZNY, Felix. 1892. "Jagiello i Witold", *Przewodnik Naukowi i Literacki*. 20.
- KORCZAK, Lidia. 1991. "O akcie krewskim raz jeszcze (na marginesie rozprawy Jonasa Dainauskasa)", *Małopolskie studia historyczne*. 34, 473–479
- KUTRZEBA Stanisław. 1914. *Unia Polski z Litwą*. Kraków.
- LARSSON, Lars-Olof. 1997. *Kalmarunionens tid: från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm: Rabén Prisma.
- LÖNNROTH, Erik. 1934. *Sverige och Kalmarunionen: 1397-1457*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- . 1958. 'Unionsdokumenten i Kalmar 1397', *Scandia* 24, 32–67.
- . 1996. "Mötet i Kalmar 1397", Grønder-Hansen, Poul (red.), *Unionsdrottningen. Margareta I och Kalmarunionen*. Stockholm: Fören. Norden: 33–41.
- LOSMAN, Beata. 1972. "Drottning Margaretas ekonomi och donationspolitik", *Scandia*, 38, 26–58.
- ŁOWMIAŃSKI, Henryk. 1987. Wcielenie Litwy do Polski w 1386 r. : LSP. Vol. 2, 1987, p. 50.
- OCHMAŃSKI, Jerzy. 1982. *Historia Litwy*. Wrocław.
- PALME, Sven-Ulric. 1950. 'Till den statsrättsliga tolkningen av 1397 års acta', *Scandia* 20, 88–97.
- PALUDAN-MÜLLER, Caspar. 1840. *Observationes criticae de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam auspiciis Margaretae reginae icto*. [Köpenhamn: Köpenhamns universitet].
- PASZKIEWICZ, Henryk. 1938. *O genezie i warotści Krewa*. Warszawa: Gebethner i Wolff.
- . 1938. *W sprawie incorporacji Litwy do Polski w 80. latach XIV w.* Warszawa.
- SCHEGLOV, Andrej. 2024a. *Kalmarskaja unia: perspektivy issledovaniya*, *Voprosy istorii*, 5, 8–23.
- . 2024b. *Kalmarskaja unia: Sojuz Danii, Sjvecii i Norvegii*, *ENOZJ Istorija* 15-8 (142) (Elektronisk resurs): <https://history.jes.su/s207987840031680-7-1/>
- . 2024c. 'Kalmarskaja unia i Krevskaja unia: sravnenie osnovopolagajustich dokumentov', *Vspomogatelnye istoritjeskie discipliny v sovremennom nautjnom znanii. Materialy XXXVI Vserossijskoj nautjnoj konferencii*. Moskva: Institut vseobstjej istorii RAN, 376–378.

- SCHREINER, Johan Henrik. 1951. 'Mötet i Kalmar 1397', *Historisk tidskrift* 71, 249–276.
- SKYUM-NIELSEN, Nils. 1960. "Ett videnskablgt falsum i debatten om Kalmarunionen", *Scandia* 26, 1–40.
- ŚLICZYŃSKA, Joanna Elżbieta. 2013, 'Okoliczności zawarcia umów w Krewie i Wołkowysku, między panami małopolskimi a Jagiełłą, dotyczących warunków jego mariażu z Jadwigą Andegaweńską (1385–1386)', *Meritum* 5, 27–41.
- TEGOWSKI, Jan. 2006. 'Wprowadzanie w życie postanowień aktu krewskiego w latach 1385–1399', *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego* 9, 77–91.
- TUNBERG, Sven. 1946. 'Huru thet war talet i Kalmarn', *Historisk tidskrift* 66, 209–228.
- URUSZCZAK, Waław. 2017. *Unio regnorum sub una corona non causat eorum unitatem: Unia Polski i Litwy w Krewie w 1385 r. Studium historyczno-prawne*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński (elektronisk resurs: https://khpp.wpia.uj.edu.pl/documents/106750129/o/unia_polski_i_litwy_v3/a46ba21f-340d-411f-8c67-962e0e9c90a1)
- . 2020. 'Unions in medieval Church law as the basis for description of the legal nature of the Polish-Lithuanian union', *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 258–271.
- WEIBULL, Lauritz. 1931. '1397 års unionsbrev och dess rättsgiltighet', *Scandia* 4: 115–142.
- . 1930. 'Unionsmötet i Kalmar'. *Scandia* 3: 185–222.
- . 1965. *Stockholms blodbad och andra kritiska undersökningar*. Stockholm: Natur och kultur.
- WESTIN, Gunnar T. 1946. *Historieskrivaren Olaus Petri: Svenska Krönikans källor och krönikeförfattarens metod*. Lund: Lindstedts univ.-bokh.
- ZAKRZEWSKI S. Wypadki z lat 1382–1386 w związku z genezą unii, in: *Pamiętnik V Zjazdu Historyków Polskich*. Lwów, 1930. S. 354.

Andrej Scheglov, PhD, is a leading research fellow at the Institute of World History, Russian Academy of Sciences. His latest monograph is "Naveki vmeste": Shveciya, Daniya i Norvegiya v XIV–XV vekah ("Forever united": Sweden, Denmark and Norway from the 14th to the 15th century) (Saint Petersburg, 2022). Scheglov is also the author of numerous scholarly articles published in Russia and abroad. E-mail: ascheglov@mail.ru.



Et kongebrev fra Magnus Lagabøter til et dansk kloster anno 1270

SVEND CLAUSEN

An otherwise lost letter from king Magnus Lagabøter of Norway to the abbot of Ringsted abbey in Denmark is preserved in a partially quoted verbatim and partially referenced form in a Danish collection of miracles connected to the saint's cult over king Erik IV Ploughpenny of Denmark (murdered 1250). The letter must have been written in 1270, sometime after 23. May, at the earliest. It was written in response to a now lost letter from the abbot to the king which must have been sent probably sometime between 10. August 1269 and before 23. May 1270. The article identifies the existence of the letter from Magnus Lagabøter as this medieval correspondence has previously gone unnoticed by the relevant source editions in both Denmark and Norway.

‘Magnus, af Guds nåde Norges konge, til abbeden i Ringsted’ o.s.v. Efter at have ønsket til lykke i anledning af Hellig Eriks undergerninger, om hvilke abbeden havde skrevet til ham, fortæller han, at da der på hans – nemlig Hellig Eriks – årdag blev holdt højtidelig messe for hans sjæl, og da der under messekanon ‘en blev ringet med alle stadens klokker, viste der sig et stort lys for to mænd, der sad i fængsel, og så snart ringningen hørte op, hørte det også op. Da kongen hørte dette, gav han dem dagen efter Kristi Himmelfarts dag, af ærefrygt for Gud og den omtalte konge, fri for at lide døden på grund af undvigelse. ‘Ved hans fortjenester’, siger han selv, ‘tror vi, at hint lys er kommet’.¹

Efter mordet på kong Erik IV Plovpenning af Danmark d. 10. august 1250 begyndte der snart at ske mirakler. Kongen var oprindeligt blevet gravlagt i byen Slesvig i Sønderjylland, men i 1258 lod hans broder, kong Christoffer I, hans lig overflytte til

¹ Citeret i Hans Olriks danske oversættelse i DHL2, s. 398–399: Den latinske originaltekst lyder som følger: *Magnus, Dei gratia Rex Norwegiæ, Abbati de Ringstad etc. — Post congratulationem de miraculis sancti Eriçi per abbatem sibi scriptis dicit, quod, cum in die anniuersarii sui, scilicet sancti Eriçi, pro ipsius anima missarum sollempnia agerentur, et sub canone omnes campane ciuitatis pulsarentur, duobus incarceratis apparuit lux magna, que cessante pulsatione cessauit. Quod rex audiens illos morte digressionis in crastino Assumptionis liberos dimisit ob dei et dicti regis reuerentiam. ‘Cuius meritis’, dicit ipse, ‘credimus lucem illam fuisse’ (VSD, s. 443).*

kirken i det vigtige benediktinerkloster i Ringsted på Sjælland. I Ringsted var ønsket om at promovere den gryende helgenkult over ham så stærkt, at munkene begyndte systematisk at føre protokol over de mange mirakler, der skete i tilknytning til ham og hans grav i klosterkirken.

Naturligvis var man i klostret også opmærksomme på, at kong Magnus Lagabøter af Norge siden 1261 var gift med Erik Plovpennings datter Ingeborg. Derfor skrev abbeden af Ringsted til Magnus Lagabøter for at gøre ham opmærksom på de talrige mirakler, der skete i forbindelse med hans dronnings fader. Brevet fra abbeden blev formentlig afsendt engang imellem 10. august 1269 og før d. 23. maj 1270. Desværre er det siden gået tabt, men dets eksistens kan man udlede.

For både klostret og den anonyme munk, der på daværende tidspunkt førte mirakelprotokollen, fandt naturligvis prestige i at modtage et svarbrev fra kongen af Norge. Dette gav prestige ikke alene til klostret selv, men også til helgenkulten over den afdøde Erik Plovpenning. Derfor lod Ringstedmunkens Magnus Lagabøters svarbrev optage i mirakelsamlingen, fordi det samtidigt også rummede en beretning om endnu en mirakuløs hændelse, der nu var sket. Svarbrevet fra den norske konge må have været dateret i året 1270, tidligst d. 23. maj.²

Det er åbenlyst, at der er tale om et norsk kongebrev, for munken begynder med direkte at citere dets indledende del. Herefter har han åbenbart fundet, at den citerende form alligevel blev for langstrakt, og han nøjes derfor med at give et referat af det øvrige indhold. Slutteligt afrunder han dog med alligevel at citere den norske konges konkluderende ord fra brevet.

Det er efterhånden meget længe siden, at man planlagde og påbegyndte diplomatarieværkerne i Danmark og Norge. Dengang tænkte man nok ikke på at gennemgå de middelalderlige danske mirakelsamlinger for at finde afskrifter af norsk diplommateriale. Således gled kongebrevets eksistens aldeles ubemærket forbi diplomatarieværkerne i begge lande, og hverken i Danmark eller i Norge blev kongebrevet optaget i rigets middelalderdiplomatarium.³ Meningen med dette småstykke

² Argumenterne for dateringen af brevvekslingen er blevet gjort tilgængelige i *Historisk Tidsskrift* (Danmark), og det er således ikke fundet nødvendigt at gentage dem her, jf. Clausen 2025.

³ Brevet blev ved gennemgang ikke forefundet hverken i de norske eller i de danske diplomatarieværker. I Danmark blev brevet ej forefundet i hverken DD1+2, i DRB1+2 eller ved gennemgang af de digitale udgaver, jf. www.diplomatarium.dk (6.9.23) og <https://text.dsl.dk/books/dipdan/> (5.9.23). I Norge gennemgik jeg forgæves *Diplomatarium Norvegicum* som forefundet i udgaven på www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html, (benyttet 12.8.23). Med skyldig tak var Espen Due-Karlsen venlig at gøre mig opmærksom på, at brevet heller ikke står opført i RN2, hvilket er en tydelig indikation på, at brevet har været ukendt for norske forskere, fordi dette bind udgør en kronologisk fortegnelse over alle relevante trykte breve i perioden mellem 1264 og 1300.

har derfor ikke så meget været at analysere brevs indhold i de større sammenhænge, men at gøre opmærksom på selve dets eksistens, så det fremover kan betragtes i sine rette diplomatariemæssige sammenhænge. Forhåbentlig vil kongebrevets indhold hermed kunne stå til rådighed for fremtidens historieskrivning i Norge i en langt højere grad, end det nok ville gøre, hvis man også fremover stadigvæk var nødsaget til at være forhåndsopmærksom på at skulle lede efter det i en dansk middelalderlig mirakelsamling.

Referencer

- CLAUSEN, Svend. 2025. 'En brevveksling 1269-70 mellem Magnus Lagabøter af Norge og Ringsted Kloster'. [*Dansk*] *Historisk tidsskrift* Årg. 125 Nr. 1 (2025): 198–201.
- DD1 = *Diplomatarium Danicum*. 2.række, 2. bind, 1266-1280. 1941. København: Ejnar Munksgaards Forlag.
- DD2 = *Diplomatarium Danicum*. 1960. 2. række, 12. bind, 1337–1339 (heri: rettelser og tilføjelser til 2.række). København: Ejnar Munksgaards Forlag
- DHL2 = *Danske Helgeners Levned*. 1894. Fotografisk genoptrykt 1968. Hans OLRIK (oversætter). Bind II. København: Rosenkilde og Bagger.
- DRB1 = *Danmarks Riges Breve*. 1941. 2.række, 2. bind, 1266–1280. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (Ejnar Munksgaards Forlag).
- DRB2 = *Danmarks Riges Breve*. 2. række, 12. bind, 1337–1339 (heri: rettelser og tilføjelser til 2.række). 1960. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (Ejnar Munksgaards Forlag)
- RN2 = *Regesta Norvegica*. Bind 2: 1264–1300. 1978. Oslo: Norsk Historisk Kjelde-skrift-Institutt.
- VSD = *Vitae Sanctorum Danorum*. 1908–1912. M. Cl. GERTZ (udgiver). København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (i kommission hos G.E.C. Gad).

Onlineudgaver

DD/DRB = *Diplomatarium Danicum*/*Danmarks Riges Breve*:

www.diplomatarium.dk

<https://text.dsl.dk/books/dipdan/>

Diplomatarium Norvegicum:

www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html

Svend Clausen, Mag.Art in History and BA in Litteraturvidenskab og Middelalderkundskab from the University of Copenhagen. He has worked with manuscripts a lot and published on a broad range of topics within Northern European and Scandinavian viking age, medieval and renaissance studies. He is currently working on the book *They Travelled Together from France: Cistercian Sources from Medieval Denmark* (e-mail: svendclausen@outlook.dk).